

CHUDOBNÁ nielen DUCHOM

Literatúra pre deti a mládež v roku 2004

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Už pomerne dlhú dobu platí, že kopicovať „výročnú správu“ o pôvodnej slovenskej detskej literatúre znamená hovoriť zo žánrového hľadiska predovšetkým o rozprávke. Knižky pre mládež, najmä diela odkrývajúce naliehavé životné problémy dospievania a perspektívy očakávanej dospelosti, sa objavujú zriedkavo. V tomto smere nie je iná ani literárna produkcia v roku 2004 (prinajmenšom to platí o tej jej časti, ktorú sme stihli zaznamenať do konca januára 2005): celkom neprekvapujúco tvoria polovicu tejto produkcie rozprávky v pomerne širokej hodnotovej škále, tituly iného žánrového zamerania sa objavili len tak akosi popri nich.

K najvydarenejším titulom rozprávkového žánru patrí kniha *Jána Milčáka Zuzanka a pán Odilo* (Modrý Peter). Tematizuje výdobytky súčasnej digitalizácie ako čosi, čo samozrejme patrí k životu a čo má svoje poetické i banálne rozmery. Potvrďuje autorovo inklinovanie k imaginatívne typu rozprávky, ktorá vyčarúva atmosféru a modeluje komunikačné situácie vytvárajúce jemné sémantické pradiivo. Hrdinami rozprávky sú deti (Zuzanka a Juraj), imaginárna postavička panáčka z mobilného telefónu (ktorý si hovorí pán Odilo), čarodějníka Hókusa-Pókusa, ale predovšetkým detská fantázia, ktorá personifikuje svet predmetov a živých bytostí. Spúšťacím mechanizmom fantazijnej línie je situácia chorej Zuzanky, ktorá si – ležiac pod pásikavou perinou – kráti otupnosť telefonovaním. Pomedzi telefonáty s matkou vedie rozhovory s budíkom, kocúrom Fúzikom, ale hlavne s pánom

Odilom, ktorému sa (ako sa ukáže) znovuvalo bývať v studenej telefónnej búdke na ulici a nastahoval sa do Zuzankinho mobilu. Spolu s pánom Odilom, motýľom Lahkým Fredim a s pomocou pijavého papiera zachráni Zuzanka chlapca Juraja z „mora“, ktoré sa vytvorilo z tečúceho kohútika v panelákovom byte. Dočká sa tiež lietajúcej ryby Mladenky, ktorá priletí zo Splitu. Milčákova práca s fantazijnou predstavou a so slovom evokuje bohaté pocity a zmyslové predstavy. Zmesou úsmevného a vážneho, logického a absurdného, racionálneho a magického, koreniacou v detskom vnímaní a videní sveta, vypovedá o potrebe komunikovať navzájom, o priateľstve a ochote vzájomne si pomáhať, o zdvorilosti a tolerancii.

Rozprávkový cyklus *Jána Navrátila Námorník Kapka Dierka* (Mladé letá), ktorý vznikol ako večerníčkový seriál pre rozhlas, korešponduje s dobrou tradíciou parodických rozprávok v našej literatúre. Príbehmi o putovaní námorníka Kapka Dierku sa ako leitmotív tiahne motív diery: podľa diery z koláča a deravého groša, ktoré Kapko dostal od kráľa na cestu, získala táto postavička aj prímenie Dierka. Sujetové východisko je tradičné: na začiatku stojí ťažká úloha (v tomto prípade „urobiť diery do sveta“ – teda presláviť ostrov Vomodšan), traja hrdinovia – námorní kapitáni, ktorí sa ju podujmú splniť, a tradičná odmena – pol kráľovstva i s princeznou (ktorá si takúto rolu vymieni u kráľa). Z trojice hrdinov je rozprávkovým „popolvárom“ Kapko Dierka

a „prašivým koníkom“ jeho stará loď Matka Lopatka. Nechýba tradičný zápas dobra a zla, ale zlo nie je démonické, skôr farbavé a obmedzené, dobro zasa dôvtipné a dobromyseľné. Nevtieravo parodujúci prístup k sujetovému archetypu fantastickej hrdinskej rozprávky sa spojil s témou dobrodružnej plavby, v priebehu ktorej hrdina vždy nanovo osvedčí svoju ľudskú statočnosť a napokon zistí, že najlepšie je tam, kde máme svoj „Vomod šán“ – Náš domov. Morské dobrodružstvá protagonistu podané s jazykovým vtipom sú takto správou o slobode, o pomoci iným, o optimizme a radosti zo života, o tom, že človek sa najlepšie preslávi statočnosťou.

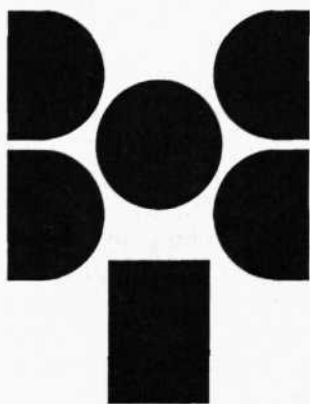
Kniha rozprávkových, mytologických a povestových látok, ktoré **Marek Vadas** zozbieral počas ciest po Afrike a v literárnom spracovaní ponúkol slovenskému čitateľovi pod názvom *Rozprávky z čiernej Afriky* (Koloman Kertész Bagala), udržiava zasa aktuálnou líniu autorských podaní folklórnych rozprávok, v tomto prípade cudzokrajných sujetov. Príbehy komponované do troch cyklov (Zvieratá, Ľudia a zvieratá, Ľudia a duchovia) približujú slovenskému čitateľovi animistické a mýtické tradície afrického folklóru. Ich vnútorný dramatismus sa opiera o napätie medzi temnými a svetlými stránkami života, o prvky démonologických predstáv, viery v bohov a úcty i bázne k mŕtvym. Africké rozprávko-mýtické príbehy sú v kultivovanom podaní M. Vadasa spracované citlivo, s úsilím zachovať autenticitu exoticky pôsobiacich sujetov. Nenechal sa zlákať lacnými efektmi, ale sa spoľahol na rozprávača, ktorý sa ponára do príbehu s prirodzenou vierou v mágiu slova. Folklórne látky kongeniálne dopĺňa celková adjustáž knihy. V súlade s čiernym kontinentom ako domovskou lokalitou rozprávok je celá kniha ladená v čierno-bielom tóne.

Jej výtvarný charakter dotvárajú kópie autentických afrických kresieb a motívov. Pri každom texte sa uvádza názov kmeňa a štátu, v ktorom bol príslušný sujet zaznamenaný, t.j. informácia o pôvode rozprávkovej látky. Vadasova kniha je tak nielen jedinečnou ukážkou možností, ako obohacovať náš literárny kontext o pôvodnú inonárodnú folklórnu slovesnosť, ale aj nenápadnou lekciovou z kultúry málo známeho kontinentu. V tom zmysle je to kniha aj (a nielen) pre deti.

Folklorizovaná autorská rozprávka bola zastúpená aj z domácich zdrojov, tentoraz od kysuckého autora **Antona Pajonka**. Lokalizáciu jeho príbehov (geografickú, ale aj dialektologickú) signalizuje už názov *Kysucké rozprávky*. Sujety obsahujú mnohé známe motívy, len sú spracované v novej modifikácii a špecifiká kysuckej lokality približujú formou, ktorá hybridizuje rozprávku s povestou. Nájdu sa medzi nimi alúzie na príbehy napr. O zakliatej žabe, Psota, Či jesto pravda na svete, Otcova rada a pod. Príbeh *Ako Bosík strážil kabát* poznáme v literárnom spracovaní M. Jančovej (Rozprávky starej matere). Štylisticky sú Pajonkove texty kultivované, literárny kontext regiónu zaiste obohatia.

MIROSLAV CIPÁR / Cena UNESCO

MIROSLAV CIPÁR /
Bienále ilustrácií Bratislava

Pokusom o autorský variant folklórnych rozprávok je aj kniha *Adriany Varigovej Čarovný mlynček rozprávok* (Marek Michalko, LUNA CORPORATION), ktorá sa bez vročenia objavila v Prešove koncom roka 2004. V tomto prípade máme do činenia s neobyčajne primitívnym plagiátom ľudových rozprávok, navyše realizovaným veľmi biedne aj po jazykovej stránke (text celkom zrejme neprešiel ani základnou redaktorskou úpravou). Autorka preberá, napodobňuje a zmontáva známe sekvencie folklórnych rozprávok, svojvoľne nanovo štylizuje známe rozprávkové сюety do rozvláčných a šablónovitých útvarov bez elementárnych poznatkov o archetype ľudovej rozprávky. Ako celok je školskou ukážkou provinčného amaterizmu v slovenskej rozprávkovej tvorbe.

Autorské animované príbehy *Romana Brata Čuvi v pralese* (Mladé letá) aj tentoraz zostali v línii rámcovo komponovaného rozprávania. V porovnaní s dvoma predchádzajúcimi rozprávkovými knihami autora sú však pozitívne dve veci. Predovšetkým je to kompozícia a práca s jazykom: v predchádzajúcich knihách boli príbehy rámcované

pomerne rozvláčnym spôsobom (rámcom bolo rozprávanie otca o dcére), v tomto prípade sa rámcom stávajú rozhovory ovčiaka Čuviho, ktorý sa po havárii lietadla ocitne v pralese, s pásavcom, ktorý sa ho ujme. Šablóna teda zostala, jej obsah sa však zmenil: rámec sa výrazovo oslobodil od verbalistickej „vaty“ a stal sa nie retardujúcim, ale dynamizujúcim prvkom kompozície. Druhé pozitívum Bratových nových rozprávok sa viaže na animálny aspekt rozprávania, ktorý mu umožnil vyhnúť sa sentimentálnemu príznaku a príbehy o zvieratách z pralesa obohatiť o nenápadný komický efekt. Vznikli tak exotické, dobrodružné rozprávky zábavného charakteru.

Zábavno-relaxačný charakter majú rozprávky známeho zabávača *Igora Adamca Kakaová Bábovka alebo rozprávky pre celú rodinu* (Mladé letá). Rozmarné príbehy, mystifikačné a parodické, sú usporiadané do 4 cyklov, vždy po tri rozprávkové epizódy, a uzatvorené „generálnym poučením“. Sujetovným prvkom je vo všetkých prípadoch kvázidetská všetečná otázka: v cykle cirkusových rozprávok je to otázka „prečo“, v cykle muzikantských rozprávok otázka „ako“, v cykle výtvarníckych rozprávok otázka „o čom“ a v cykle novinárskych rozprávok otázka „čo je to“. V rámci rozprávkových odpovedí sa deťom ponúkajú vtípne stvárnené príbehy, v ktorých je prvorádym zámerom hra a zábava. Realizuje sa v štruktúrovaní sujetu, v modelovaní postáv, v hovoriacich menách komickeho ladenia: komika je tu výsledkom slovotvorby (krotiteľ levov Hučaldoriny) alebo kombinácie vznešeného (zvláštneho) a nízkeho (triviálneho), napr. Kvído Bombička, Alan Kapusta. V stavbe príbehu, komponovanom dvojfázovo, pričom každá sujetová fáza je uzavretá parodujúcou poučkou, majú miesto aj situačné gagy. Lahká

rozmarnosť rozprávania a nápaditá kompozícia umocňujú pôsobivosť týchto nenáročných zábavných príbehov.

Autorské rozprávky majú v našom kontexte často hybridnú podobu, pričom folklórny sujet je kontaminovaný najmä povestou alebo poviedkou. Taká je aj kniha *Kamienky Hany Zelinovej. Najkrajšie rozprávky* (Knižné centrum). Výber z pozostalosti autorky zostavili Dušan Ertl a Bohuslav Kortman z časopisecky publikovanej tvorby autorky. Pripomenuli Hanu Zelinovú ako prozaičku, ktorá dokázala zručne fabulovať rozprávky a rovnako zručne využiť na vypracovanie vtípného príbehu zo života detí detskú naivitu. Nerezignovala pritom ani na nenápadné sprostredkovanie jednoduchej výchovnej inštrukcie. Prvú polovicu knihy tvoria autorské rozprávky v niekoľkých modifikáciách. Je medzi nimi ponáška na folklórnu rozprávku, ktorá má podobu romantického rozprávkového príbehu, vytvoreného na základe novej kombinácie už známych motívov (Najkrajšie perly). Iné rozprávky majú podobu báje (Snežienky, Konvalinky), resp. sú osnované na vtípnom využití jazykovej polysémie (Tri vlnky) či imitovaní hravej naračnej situácie, alebo sú postavené na vzťahu človeka a prírody s dôrazom na harmóniu spolužitia. V druhej časti knihy sú sústredené príbehy o deťoch, stvárnajúce súrodenecké vzťahy a vzťahy v rodine s dôrazom na harmóniu a imitovanie pôvabu detského mudrovania. Výber má teda zo žánrového hľadiska značne rôznorodú podobu, ponúka však profil autorkinej mnohovárnnej tvorby pre deti.

V ostatných rokoch sa v publikovaní kníh pre deti viditeľne angažuje vydavateľstvo Epos (Ružomberok). Knihy z tohto vydavateľstva sú ajustačne nápadné, úroveň textov a väčšinou aj ilustrácií je však dosť provinčná. Ku kmeňovým autorom Eposu patrí *Miroslav Saniga*, ktorému vo vydavateľstve v mi-

nulom roku vyšli dve knihy. Prvá z nich, *Rozprávky spod Čierneho kameňa*, ponúka príbehy motivované faunou a flórou Veľkej Fatry a voľne nadväzuje na minuloročnú publikáciu *Rozprávky prababičky Prírody*. Motiváciou k tvorbe pre deti je pre M. Sanigu potreba vyjadriť svoj intenzívny vzťah k prírode a takýto vzťah pestovať aj u mladého čitateľa. Autor pritom vychádza z presvedčenia, že porozumenie a tolerancia sú založené na poznaní, chápaní a prijímaní vecí či živých bytostí v ich „inakosti“. Preto v príbehoch pre deti ponúka mnohé zo svojich bohatých poznatkov nadobudnutých štúdiom prírody, jej pozorovaním a spolužitím s ňou. Ako formu vyjadrenia lásky a poznatkov o prírode si autor vybral rozprávku, v tom zmysle personifikáciu s nepatrnou mierou mystifikácie, ale podstatnými zostávajú predsa len fakty. Príbehy teda žánrovo inklinujú k typu biologickej rozprávky a v tomto type by autor mohol byť pre slovenský rozprávkový kontext najprospešnejší a autorský i čitateľsky najúspešnejší. Žiaľ, jeho tvorivá metóda má viacero problémov. Jedným z nich je sujetová šablónovitost:

MIROSLAV CIPÁR /
BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti

sujet sa spravidla rozohráva na báze dialógu dvoch zvieracích hrdinov, z ktorých jeden sa pýta a druhý vysvetľuje prostredníctvom príbehu. Stereotyp, ktorý takto vzniká, zreteľne vyjavuje služobné postavenie rozprávkových atribútov vo vzťahu k informáciám. Druhý problém je ešte vypuklejší a súvisí s túžbou „zapáliť“ čitateľa svojím osobným vzťahom k prírode. Autor totiž svoju zanietenosť transformuje do neadekvátnych postupov: nadužíva zdobeniny (ktoré dieťa vníma ako signál dospelostnej nadržanosti) a homonymné typy pomenovaní zvierat a reálií (skutočne musí byť tráva Ava, bystrina Rina, slnko Zlatoviečko a pod?). Výsledným efektom je napokon nežiaduca sentimentalita.

Dôvernú znalosť prírody a autentický vzťah k nej prejavil M. Saniga aj v knihe *Rozprávky z Konvalinkového údolia*. Ambícia posilniť interaktívny vzťah s čitateľom zrejme viedla ku koncipovaniu knihy ako omaľovačky. Nápodobu folklórnej rozprávky, o aké sa tu pokúsil, ešte vypuklejšie vyjavili slabiny jeho tvorby: sentimentalitu (ktorá sa prejavuje už nielen v pomenovaní postáv, ale aj v ich modelovaní a v stavbe sujetu) a sujetovo-kompozičný stereotyp. Rozprávanie je nedynamické a jednotvárne a celkovú pochybnú úroveň podčiarkujú aj početné pravopisné chyby (len na ilustráciu: princezná je napr.

dvakrát vyslobodená nie z prekliatia, ale „z prekliatia“). Škoda, že sa Miroslav Saniga úporne uberá cestou „rozprávkaru“, pre ktorú sa evidentne nenarodil, a že svoje bohaté poznatky o prírode deťom radšej nesprostredkuje prostredníctvom žánrov vecnej literatúry. Takto jeho texty nie sú ani dobrou rozprávkou, ani dobrou náučnou literatúrou, iba didaktizujúcim a sentimentálnym hybridom.

Vo vydavateľstve Epos vyšla aj kniha (v poradí druhá) *Viery Ryšavej Svetlá hus*. Autorkiným zámerom zrejme bolo konfrontovať konzumný štýl života s jeho prirodzenými hodnotami. I preto v prvej časti príbehu s istou nadsádzkou modeluje typ snobskej rodiny, zdôrazňujúc citovú vyprahutosť a osamelosť jej členov uprostred chladnej nádhery. Meravú vyumelkovanosť konzumnej kultúry (symbolizovanú parkovou úpravou a interiérom domu) sa usiluje dostať do kontrastu s hodnotou autentického umenia (symbolizovaného hlinou a hrnčiariským remeslom). Už prvá časť rozprávky evokuje prítomnosť gýča. Od momentu, keď do príbehu vstupuje zápas o Majoliku a úloha nanovo vymodelovať maľovaný hrmiec, v ktorom táto postava mieša farby zeme, sa gýčovitosť stáva neprehliadnuteľnou. Rozprávkové motívy sú nakopené, prepletené a pozliepané a tomuto kaširovaniu sekunduje aj hektický sujet.

Vo vydavateľstve Epos bola napokon vydaná aj ďalšia kniha *Milana Igora Chovanca Kvietkovníčkovia*. Rovnako ako v jeho minuloročnej knihe ide o sentimentálne rozprávanie osnované na konvenčných témach, konvenčných postupoch a dávno prekonanom (hoci, žiaľ, v takýchto publikáciách nanovo oživovanom) explicitnom didaktizme a utilitárnom moralizme. Príbehy, tentoraz o personifikovaných „dušiach“ kvetov, sú klišéovité a amatérske, ich sentimentalita je výsledkom jednak lac-

MIROSLAV CIPÁR /
MLADÉ LETÁ, vydavateľstvo

nej idyly vo vzťahoch, jednak vysokej frekvencie zdobenín. Aj básne, ktoré tvoria súčasť niektorých rozprávkových textov, majú podobu amatérskych veršovačiek.

Rovnako ako v rozprávkovej tvorbe, ani v poézii pre deti sa roku 2004 neobjavilo veľa nového. Jednou z mála básnických zbierok pôvodnej tvorby pre deti je kniha *Jany Šimulčíkovej Veselý telefón* (Mladé letá), ktorá udržiava kontinuitu riekankovo stavaných veršov pre šesť až osemročné deti. Zbierka, najmä jej prvá polovica, sa tematicky evidentne viaže na školu a na to, čo s ňou súvisí: ranné vstávanie, našepkávanie, jazyčnictvo, ťažkosti s písaním a čítaním, vypadávanie zúbkov a pod. Druhá časť zbierky (približne od básne *Srdce*) má vnútornú väzbu na školský kontext uvoľnenejšiu: je to skôr záznam momentiek z domáceho prostredia a z detskej hry. V celej zbierke však autorka nevtieravo využila detský aspekt ako princíp poetiky. Vo väčšine básní sa stáva základom obrazu metafora tvorená na spôsob detsky ozvláštneného videnia sveta, ktoré miestami ponúka vtipné malé „objavy“. Zbierka pointovaná básňou koncipovaná ako maľované čítanie (*Dopravný týždeň*) predstavuje štandardný básnický výkon.

Ako poetka sa ďalšou básnickou zbierkou pripomenula aj *Danuša Dragulová-Faktorová*. Jej kniha *Rôžničky* (DAXE) vyšla s podtitulom *Básničky a pesničky z maľovanej rajničky*, čo dostatočne jasne signalizuje, že kontext bude žánrovo rôznorodý a orientovaný na jazykovú hravosť. D. Dragulová-Faktorová poznáme ako autorku, ktorá sa cieľavedome zameriava na hru so slovom, pričom očividne preferuje formu pred obsahom a rada využíva paraliterárne prvky, teda aj žánre, ktoré to umožňujú. V novej knižke sa stretávajú riekanky s detskými piesňami. Riekanky sú väčšinou orientované na prácu so

MIROSLAV CIPÁR /
Kruh priateľov detskej knihy

slovom – potom v dobrom prípade ide o hravú vtipnú momentku (*Varila myšička*), v tom horšom o sémanticky triviálnu slovnú hru (napr. *Maškrtný krkko, IÁ*). Problémom tejto autorky sú „krátke spojenia“ v sémantike textu, ktoré sú dôsledkom potreby dodržať rytmus. Preto si autorka pomáha elipsami a slovami evidentne zvolenými len z rýmových dôvodov, slabo korelujúcimi s logikou stavby textu. Na druhej strane nemožno jej uprieť snahu o interaktívny prístup k deťom. V prvej časti knihy čitateľa aktivizuje hádankami a inštrukciami ku kreatívnej činnosti. Do druhej časti sústredila pesničky. Notové zápisy svedčia o melodickej jednoduchosti, texty reflektujú popri tradičnejších motívoch prírody a sviatkov aj vybrané aspekty súčasného života detí. Mnohé z nich možno využiť ako základ pre detské kolektívne vystúpenie (detské besiedky, Vianoce, Veľká noc a pod.). Ťažko však predpokladať, že by sa stali detskými hitmi. Tvorbu D. Dragulovej-Faktorovej možno považovať za druhosledový variant toho modelu poézie a básnickej hravosti, ktorý v kon-

MIROSLAV CIPÁR /
Detský fond Slovenskej republiky

texte našej detskej literatúry predstavuje Š. Moravčík.

Súčasťou dnešnej ponuky detskej poézie sú reprinty básnickej tvorby starších autorov. Takto vyšla nanovo básnická zbierka *Miroslava Válka Do Tramtárie* (Buvík) doplnená básňami zbierky *Veľká cestovná horúčka pre malých cestovateľov*. Válkove básne sa na knižnom trhu v takomto súbornejšom vydaní neobjavili už azda aj dve desaťročia. Pritom je ich umelecká hodnota vysoká a čitateľská amplitúda široká: dokážu osloviť malého i odrasteného (a dospelého) čitateľa. Napriek skutočnosti, že v oblasti súčasnej detskej poézie hravosť a absurdita skutočne nie sú výnimočné, chýba v ponuke taký typ logickej intelektuálnej konštrukcie významu prostredníctvom absurdity a nonsensu, ako to dokázal realizovať Válek. Nové vydanie jeho básní z dvoch autorových vrcholných zbierok pre deti a so sprievodným slovom Tomáša Janovica ponuku detskej poézie jednoznačne obohatilo.

Toto konštatovanie platí aj o výbere zo staršej básnickej tvorby *Milana Ferka Krásna hra* (Mladé letá). Editorka

Alena Hošková v ňom sústredila verše, ktoré od 60. rokov nestratili aktuálnosť a príťažlivosť a aké v čitateľskom repertoári dnešných detí chýbajú. Škála hravosti je v podaní M. Ferka široká: týka sa obrazov, motívov, kompozície, naračnej situácie, práce so slovom a číslom. Hra pritom nie je samoúčelná, ale vždy nesie so sebou mikropříbeh a významový plán. Rozohrávajú sa tak vtípné významové paralely, spravidla dotiahnuté po údernú pointu. V situácii, keď poézia vhodná na detský prednes absentuje, je tento výber (určený starším deťom) cenný aj ako ponuka pre dramaturgiu detskej recitácie. Zároveň je tiež pripomenutím mnohotvárneho využívania nonsensu a práce so zvukovou i sémantickou rovinou jazyka v poézii 60. rokov.

Aj básnická knižka *Márie Rázusovej-Martárovej Pod belasou oblohou* (Tranoscius) je výberom z autorkinej knižne i časopisecky publikovanej, kresťansky orientovanej tvorby. Editorka Naďa Gilániová vybrané básne usporiadala do štyroch cyklov, ku ktorým prólog tvorí báseň *Zem-naša hviezda* a epilógom je trojica básní *Ježiškova uspávanka*, *Vianočný vzdych* a *Pieseň ďakovná*. Tento kompozičný rámec v celej zbierke nenápadne udržiava prítomnosť transcendentna (od úvodného očarenia z dokonalej, tajomnej harmónie vesmíru vnímanej ako zázrak – po explicitne kresťanský ráz záverečnej trojice básní uzavretý ďakovnou modlitbou). Básne štyroch cyklov sú usporiadané v postupnosti od jari (rána) do zimy. Prvý cyklus Detský rok tvoria prírodné obrázky, v ktorých poznávame Martárovú ako autorku lyrických nálad a prírodných mikropříbehov s komprimovaným dejom. Evokujú náladu, prostredníctvom osvedčenej personifikácie modelujú prírodnú paralelu, resp. konfrontáciu k ľudskému svetu. V cykle *Veselé príhody* je už prítomný didak-

tický aspekt, keďže je však zaodený do personifikačného rúcha, nepôsobí rušivo. Mentorsky zdvihnutý prst autorky cítiť predovšetkým v cykle *Hrdinovia*, zaiste aj zásluhou toho, že namiesto personifikácie sú tu mikropříbehy s detskými hrdinami. Posledný cyklus *Malíčká som* sústreďuje momentky zo života v rodine, záznamy detskej hry, detských radostí i bôľov, tentoraz nie bez sentimentality. Komponovaný výber z tvorby Martákovej prináša väčšinou menej známe básne autorky, mnohé také, ktoré sa vo výberoch v minulosti neobjavovali, resp. ktoré dlho nemohli byť pre svoj kresťanský aspekt publikované. Mnohé z nich sú už poetologicky prekonané. Napriek tomu je dobre, že vyšiel i takýto výber z poézie autorky, ktorá patrí ku klasike slovenskej detskej literatúry.

Príbehy zo života detí, ich modifikácia smerom k sociálnej, resp. psychologickému polohe, sa v roku 2004 zrejme celkom vytratili z ponuky pre detských čitateľov. Nie je to v podstate lepšie ani v tvorbe pre mládež. Pre túto vekovú kategóriu máme k dispozícii iba štyri knižné tituly – rozličnej žánrovej príslušnosti a rozličnej hodnotovej úrovne.

Predovšetkým je tu tretí príbeh *Jely Mlčochovej* z jej knižného radu záhad pre Adrianu – detektívny román *Zabudnutá africká kliatba* (Arkus). Mlčochová si už v predchádzajúcich dvoch dieloch série vytvorila zaujímavú dvojicu pátračov: tínedžerku Adrianu a jej tak trochu extravagantnú, svojráznu starú mamu. Aj v tomto prípade sa obe vyberú po stopách záhady: tentoraz tajomného hrôzostrašného spevu, ktorý sa od istého času ozýva v dome ich príbuznej. Autorka zručne manipuluje s náhodou, prekvapením, falošnou stopou a v sujete využíva komiku charakterov. Súčasťou komického nadľahčenia je prirodzená detská naivita Adriany i starosvetská noblesa starej mamy, ho-

ci ani v tomto príbehu sa autorka nevyhla niektorým naivným, resp. nedotiahnutým sujetovým krokom (napr. zázračnou kôrou stromu, kvôli ktorej sa dejú všetky intrigy, má jej opatrovkyňa teta Alica celé desaťročia podloženú kývajúcu sa nohu kuchynského stola). Schéma, podľa ktorej rozvíja príbehy, sa v podstate pridrižiava klasickej štruktúry detektívneho románu. V treťom príbehu Adriany dostali teda tínedžeri zaujímavé a napínavé oddychové čítanie na voľný čas. Zdá sa, že Mlčochová cieľavedome pokračuje v rozvíjaní svojho modelu dievčenského detektívneho románu.

Stabilnú súčasť knižných bilancií tvoria každý rok spomienkové návraty do detstva. Aj keď iba v jednom exemplári, predsa len sa tento typ príbehu objavuje aj v roku 2004. *Adolf Lachkovič* po chlapčenskom románe *Sladké časy* (1999) vydal ďalšiu knihu spomienok s názvom *Príbehy spod gaštanov* (Stupava, Mestské kultúrne stredisko). Próza zachytáva radosti i starosti detstva v mnohodetnej rodine počas vojnovjej Slovenskej republiky, oslobodenia a tesne povojnových dní. Na tomto pozadí necháva autor svojho protagonistu Mikiho prežiť pocity plebejskej hrdosti

MIROSLAV CIPÁR / Detský rozhlasový zbor

i trpkosť poníženia. Autor sa viac ako na udalosti sústreďuje na ich znútornenie v pocitoch a zážitkoch. V tom zmysle je modifikovaný aj príznak dobrodružnosti: vyplýva väčšinou z hrdinového očakávania, z trémy a neistoty pri stretnutí s novými, neznámymi aktivitami, ktoré mu prichodí vykonať. Vojna je spočiatku celkom v úzadí. Prvýkrát sa pripomenie cez epizódu so židovským lekárom, postupne sa hrdinu dotkne prostredníctvom bombardovania, prechodu frontu a oslobodenia, povojnovej rabovačky. Pokojné epické rozprávanie privoláva atmosféru doby a života v nej, ale nedosahuje taký vnútorný dramatismus, ako to bolo napr. v spomienkach medzivojnových autorov.

Žánrové znaky príbehov zo života detí má aj kniha *Ruženy Andalovej Freónové komando* (Osveta). Tak ako v prvej knihe autorky (*Prázdninové odreninky*), aj v tomto prípade je jej zámerom pomocou príbehov o skupine detí sprostredkovať vecné poznanie. V tomto prípade ide o environmentálnu problematiku, v tej súvislosti sa aktualizuje najmä informácia o ekologických dôsledkoch freónov a o civilizačných chorobách. V istom zmysle chce byť kniha apoštolovaním medzi mládežou s cieľom ovplyvniť vzťah mladých ku škodlivinám a drogám a v tomto smere skutočne prináša celý rad užitočných poznatkov. Problémom je však modelovanie postáv a detskej party: skupina detí a jej akcie majú totiž veľa spoločného s podobou detských príbehov kedysi z 50. rokov. Najväčším kameňom úrazu je spôsob komunikácie postáv a spôsob sprostredkovania poznatkov. Dospelí prednášajú odborné traktáty, uvažovanie detí, rovnako ako aj ich vyjadrovanie je nedetské, knižné (zvlášť vypuklo to vyjavujú komplikované podradovacie súvetia v dialógových replikách). A tak dobrý nápad zostal bez želaného efektu.

Napokon je tu ešte publikácia patriaca do oblasti literatúry faktu. *Jozef Pavlovič* (okrem veršov a rozprávok reedície *Veselí prváci*) vydal zábavný výklad etymológie slovenských slov *Podivuhodné príbehy našich slov. Príručka pre mladých mudrlantov* (Matica slovenská). Kniha je dokladom stále živej inšpirácie a kreativity autora, ktorý ju v ostatných rokoch intenzívne nasmeroval aj k nerozprávkovej a nebánskej tvorbe. Hodnota takýchto publikácií súvisí s anticipáciou ich funkcie, s kritériami na tvorbu heslára, so stavbou hesiel a ich usporiadaním. Z tohto hľadiska má v heslári svoje miesto najmä etymológia slovenských domácich, vo viacerých prípadoch udomácnených slov, resp. slov cudzích, ale s väzbou na Slovensko, vrátane vybraných vlastných mien a geografických názvov. Abecedné usporiadanie hesiel uľahčuje orientáciu. Stavba hesla je modifikovaná v závislosti od druhu a bohatstva pramenného materiálu. V niektorých prípadoch ide len o stručnú etymológiu názvu, inokedy aj o podrobnejšie načrtnutie „príbehu“ denotátu. Štýl hesla je epizovaný a čitateľsky pritažlivý. A keďže heslá majú v stavbe zakódovaný princíp postupného odkryvania malej záhady, má Pavlovičova publikácia šance uspokojovať pátrací inštinkt mladých čitateľov.

Sumujeme: V porovnaní s rokom 2003 možno v tvorbe pre deti v roku 2004 zaznamenať len malé zmeny, ani tie nevyvolávajú optimistické očakávania. Žánrové spektrum tvorby je užšie, dlhodobý deficit spoločenskej prózy sa ešte viac zvýraznil. Autorská základňa schudobnela a to sa odzrkadlilo v nivelizácii hodnotovej úrovne tvorby. Nebyť dvoch-troch rozprávkových kníh a reprintov poézie, mala by slovenská detská literatúra veľmi šedivý tón.